

השיעור השבועי



גיליון מספר 453



הרב המקדים: הג"ד דוד אברהם שליט"א
ראש ישיבת בני אב



השיעור נמסר בכל מוצאי שבת בבית"כ היזמים ומשודר דרך הליווי והרדיו ובקוויים רבים. מיסודו של מרן רבינו עובדיה יוסף זי"ע א

ר"ת	יציאה	כניסה	ירושלים
21:14	20:19	19:28	חל אביב
21:11	20:17	19:27	חיפה
21:15	20:20	19:30	באר שבע
21:11	20:17	19:27	

בלק | י"ד תמוז תשפ"ד

כתב וערך השיעור:

הרב דכיר פריץ שליט"א

הלכות כיבוד אב ואם - ה

להפצת עלונים באזור מגורין
התקשרו: 053-4774733

כיבוד אב ואם בדבר שאין להם הנאה ישירה. אב שמונע מבנו חיזוק רוחני. אב שכופה על בנו הוראות הבא"ח. מחלוקות הבן איש חי על מרן השלחן ערוך. מרן זצ"ל החזיר עטרה ליושנה מבחינה הלכתית. נשים בברכות על מצוות שהזמן גרמא. ברכת מעין שבע שלא בבית כנסת. ברכה אחרונה על המגילה שלא בעשרה. קריעה לנשים אבלות. שיעור האכילה לברכת נטילת ידים. פרטים בדיני הנטילה. צירוף קטן לזימון. שינוי מקום בסעודה. חיוב ברכת המזון למי שאכל ושבע ולא שתה. בירך ברכת המזון ולא השמיע לאזניו

סנהדרין או בית דין שיושבים פנים אל פנים, אבל בספרי הפוסקים זו הנהגה, כמו שביאר מהר"ם בן חביב בספרו גט פשוט (בכללים כלל א).

מניעת חיזוק רוחני

מי שרוצה לחוש למחמירים ולשמוע לאביו גם בדבר שאין לו הנאה ישירה, תבוא עליו ברכה, אבל לפעמים כדאי לא לחוש להם, לדוגמא אם מגדל פאות מאחורי האוזן, ומרגיש שזה שומר עליו ביראת שמים, ואביו לא מסכים שיגדל. לא חייב לשמוע לאביו, כי אין לו בזה הנאה ישירה. וכן אם רוצה ללמוד בישיבה ספרדית, ואביו אומר לו שילמד בישיבה אחרת, אבל הוא רוצה לקבל את דרך הלימוד, ההלכה וההשקפה בישיבה ספרדית. לא צריך לשמוע לאביו, אין אדם למד אלא במקום שלבו חפץ (ע"ז יט), ואין לאב בזה נגיעה ישירה. וכל שכן כשאומר: בני, תלמד באוניברסיטה, תוציא תואר ראשון, שני, שלישי... לא ישמע לאביו כלל, לא תואר ראשון ולא כלום, כי התורה זה הדבר הכי חשוב שיש לנו. וכן על זה הדרך. ואמנם בדברים שאביו צודק, כגון שאומר לו ללכת לישיבה והוא רוצה ללכת לתיכון, ישמע לאביו, ולא בגלל כיבוד אב ואם, אלא בגלל שאביו צודק שזו הדרך הנכונה.

אין הנאה ישירה

א. ¹ בשיעורים הקודמים הזכרנו את מחלוקת הראשונים, אם יש מצות כיבוד אב ואם בדבר שאין נגיעה ישירה להורים. וכגון אב המבקש מבנו שיעשה לו תה או קפה, או יגיש לו ספר פלוני, בזה יש לו הנאה ישירה וצריך לשמוע לו. אבל בדברים שאין הנאה ישירה נחלקו הראשונים, שדעת המאירי (יבמות ה), רבינו ירוחם (נתיבא ח"ד), והרא"ש (בתשובה כלל ס"ו סי' ה) שיש מצווה לשמוע לאב ואם, ואילו לדעת הרמב"ן והרשב"א (ויבמות ו), הביאם השיטה מקובצת (ב"מ לב), בכל דבר שאין להם נגיעה ישירה אין מצווה לשמוע בקולם. וכן משמע מהתוספות (קידושין לב. ד"ה רב יהודה), תוס' שאנץ (שם), מהר"י קולון (שרש קסו), וכן פסק הרמ"א (סי' רמ"ט סעיף כה). בילקוט יוסף כיבוד אב ואם (פרק ט סעיף א, עמ' תיו) הבאנו מחלוקת זו, וההכרעה כרוב הראשונים. וכן הכריע ביביע אומר ח"ח (חיו"ד סי' כב). וכתב הבית יוסף בהקדמתו, שכשמוצאים מחלוקת ראשונים מערכה לקראת מערכה, ועמודי ההוראה לא גילו דעתם, הנה אל מקום אשר יהיה שמה הרוח, רוח אלהין קדישין ללכת נלך, כי אל הדעת אשר יטו רובן כן נפסקו הלכה. ואמנם אין זה דין מהתורה "אחרי רבים להטות" (שמות כג, ב), שזה נאמר על

¹ מדברי הרב דוד אברהם שליט"א: ברשות מורנו ורבינו שליט"א. בשעה שאנחנו כל כך מסובבים בסכנות נוראות מהאויבים שלנו, במקום להעצים את כח התורה, לפתוח עוד כוללים ועוד ישיבות, ולהרחיב את גבולות הקדושה בארץ, רוצים לחבל ולהשחית, להרים יד על הישיבות הקדושות ולימוד התורה. ורבינו מרן הראשון לציון שליט"א בכל שבוע מדבר על כך מחדש, במקום להבין ש"מפי עוללים ויונקים יסדת עוז... להשבית אויב ומתנקם" (ההלים ח, א), הם אומרים בדיוק להפך, נגייס את בני הישיבות. אבל האחרון הכביד, בשבועות האחרונים לא די להם בכך, אלא הם רוצים גם לשלוח יד בהבל פיהם הטהור של תינוקות של בית רבן, שזו תורה שאין בה חטא, ורוצים לחבל בגדיים, לא רק בתיישים.

המשנה באבות (פ"א מ"ב) אומרת: שמעון הצדיק משיירי כנסת הגדולה, הוא היה אומר, על שלשה דברים העולם עומד, על התורה על העבודה ועל גמילות חסדים. כנראה זו הפעם היחידה במשניות שהמשנה מציינת מתי התנא חי, ואומרת תדע לך, שבסדר הדורות הוא היה משיירי כנסת הגדולה. מדוע צריכים לומר כן? אלא באה המשנה להשמיענו, שבשלשת הדברים הללו, תורה עבודה וגמילות חסדים, צריכים לעשות בדיוק, אבל בדיוק, כמו שהיה בזמן כנסת הגדולה, אין בזה ירידת הדורות! היסודות האיתנים האלו צריכים להיות אך ורק כפי שהורו לנו רבותינו. מרגלא בפומיה של מר חמי כבוד הראשון לציון בעל הבנין אב זצ"ל, שיצחק אביו

מיוחד בכך שנאזר בגבורה, אבל נאמר עליו "וישב יצחק ויחפור את בארות המים אשר חפרו בימי אברהם אביו... ויקרא להן שמות כשמות אשר קרא להן אביו" (בראשית כו, יח). קרא באותן שמות בדיוק, ולא זו ממה שקיבל מאביו אברהם אביו.

החינוך הטהור שזכינו לו בדור האחרון, "באר חפרוה שרים", מרן זצ"ל מסר את נפשו והלך מרן ועד באר שבע, וזעק "מי לה' אלי". לא ישב בישיבה עשרות שנים, אלא נדד ממקום למקום. ואז קמו יחידי סגולה צדיקים מזכי הרבים, בהוראת ראשי ישיבת פורת יוסף, הגאון הרב צדקה וחכם בן ציון זצ"ל, והקימו מוסדות תלמודי תורה על טהרת הקודש, מתוך מסירות נפש. כך עשו הרב אליהו דבוש זצ"ל בצפת, הרב יצחק כהן באשקלון, הרב דוד לוי במעלות, הרב חיים בוקובזה בנתיבות, הרב חנו תלמידי הגאון הרב אלבו באילת, ועוד, וכולם זכו לראות עולמם בחייהם, הקימו גני ילדים, ומתוכם צמחו תלמודי תורה וישיבות קטנות, ובתי ספר לבנות ותיכונים, ולא עשו רק בשביל "בני תורה" לבד, אלא לילדים רבים, וגידלו דורות של תלמידי חכמים מרביצי תורה, ראשי ישיבות ומורי הוראה, דיינים ורמ"ם. ובישיבות יש כבר מהבוגרים שלהם שמכנהים כרמ"ם.

כל זה היה בזכות דבר אחד, שהם צייתו באופן מוחלט עד הקצה האחרון למרן רבינו עובדיה יוסף זצ"ל, שהקים את עולם התורה הספרדי, וזאת התורה לא תשתנה בשום זמן חס ושלום! הענין הזה של הממלכתיות חרדי, שרוצים להיכנס

ג. כך משמע מלשון הגמרא (קדושין לא): "איזהו כיבוד, מאכיל ומשקה, מלביש ומכסה, מכניס ומוציא. ומשמע שמצות כיבוד אב ואם שייכת דוקא בדבר שיש לאב הנאה ישירה, אבל אם אין הנאה ישירה אין כיבוד אב ואם. ולכן מי שעושה כמו הדין איש חי בכל ההלכות², ורוצה שגם בנו ינהג כך, והבן רוצה לנהוג בכל כמו מרן הרב זצ"ל, אין בזה מצות כיבוד אב ואם, כי אין בזה לאב הנאה ישירה. ובפרט שכל האחרונים, כמאתים ושבע פוסקים שהבאנו בספר מעתיקי השמועה (עמ' טו-לח), והם מגדולי האחרונים, לא רבנים צעירים, דור אחר דור ממרן הבית יוסף ועד לפני חמישים שנה, כולם כותבים שקיבלנו הוראות מרן, ומהם גם רבינו יוסף חיים בעל הדין איש חי, כמו שכתב בשו"ת רב פעלים (ה"ב חיד"ו סי' יז), שאפילו מאה אחרונים חולקים על פסק מרן השלחן ערוך, אין אנו שומעים להם אפילו במקום הפסד מרובה, כי אנו מחויבים ללכת אחרי הוראות מרן מכח הקבלה שקיבלנו. ועוד כתב (שם או"ח סי' טו, חו"מ ר"ס ג) דאנן בתרי דמרן גריין. וכן כתב עוד ברב פעלים ח"א (או"ח סי' כב ד"ה אמנם, וסי' כה, ויו"ד סי' מ"ד בהם בנידון), ובשאר ספריו, ומהם בספרו רב ברכות (אות ק), שקיבלנו הוראות מרן, ונקטינן בשיפולי גלימיה דמרן. הפלא שחלק על מרן במקומות רבים, במבוא לספר "ליקוט טהרה" הבאנו קרוב למאה וארבעים מקומות, ואולי יש יותר, ואין זה מסתדר עם מה שכתב שאפילו מאה אחרונים - כולל הוא עצמו - חולקים על מרן עושים כדעת מרן. ואף שלא ראינו מקום שמאה אחרונים חלקו על מרן, אפילו הכי אומר הדין איש חי לשון גוזמא שאפילו היו חולקים מאה אחרונים, עושים כמרן, ואם כן למה חלק על מרן? הדבר

אצלו, ולקבל תכתיבים מאנשים חילוניים, שמטרתם ללמוד לימודי חול ולקבוע את התכנים של ילדי ישראל. "אל נא אחי תרעו!" אנחנו נאמר להם: לא נמכור את הקדושה שלנו בנוזל ערש, אלא להפך, נסתפק בפת במלת. ואנחנו לא מאמינים למה שהם אומרים, "ויפתוהו בפיהם ובלשונם יכזבו לו" (תהלים עח, לו). לכן "בני אל תלך בדרך אתם מנע רגלך מנתיבתם" (משל יא, טו), וכל הורה בכל מקום, נתיבות, עפולה, יקנעם, מגדל העמק, יאמר להם: אם אתם מצטרפים לממ"ח, הדין שלי לא הולך מחר לתלמוד תורה שלכם!

בדריך ה' שלא השבית לנו גואל, ולאורו של מרן הראשון לציון שליט"א נסע ונלך. הוא זה שנלחם עבור החינוך הטהור. יש אומרים שרק מאז שלא נושא בתפקיד רשמי אין לו מורא בשר ודם, אבל מי שאומר כך זה סימן שאף פעם לא שמע את השיעור במוצאי שבת, כי מי ששמע אפילו פעם אחת, וכל שכן מי שנמצא בכל שבוע, יודע שבכל שבוע מחדש הרב קיים את מצות "לא תגורו מפני איש", עם כל המצוות הכלולות בה, לא להחניף לחילוניים, אלא לומר את דבר ה' בקול ענות גבורה. במצות "לא תגורו" הרב מחדש בכל שבוע עוד גדרים, ומקיים אותה עם כל החומרות וההידורים, לא בשיעור ר' חיים נאה, בשיעור חזון איש... ולכן הוא דוגמא ומופת לרבי ישראל, שבדברים אלה לא להתכופף לשלטונות. יהי רצון שנוכח, כי אורך ימים ושנות חיים ושלוש יוספי לו. אמן ואמן.

דברי מרן שליט"א: חזק וברוך לגאון הגדול רבי דוד אברהם ראש ישיבת בנין אב, חתנא דבי נשיאה, חתן הגאון הראשון לציון הרב אליהו בקשי דורון זצ"ל. הוא היום מגדולי ראשי הישיבות הספרדים, כמוהו אין הרבה. הוא מרביץ תורה במשך שנים, ויוצאים ממנו תלמידים שלא רק יודעים ש"ס, אלא יש להם הבנה טובה, והוא מדרוך אותם בעיון. וכן הוא מסור לשיביה שלו, ראשו ורובו בשיביה, לא מחפש להיות נשיא קהילה פה ונשיא שם. כל הזמן עסוק רק להרביץ תורה ולהעמיד תלמידים הרבה. יש לו גם ישיבה לישראלים וגם לאמריקאים חוצניקים. אני מכיר את תלמידיו, הם מידי פעם באים אלי ושואלים שאלות. והוא צמוד למרן זצ"ל, בניגוד לאחרים שלא צמודים למרן, ויש שאפילו נגד מרן, אבל הרב דוד אברהם צמוד למרן עוד מהיותו בחור צעיר, למד בקול תורה, והיה מגיע לשיעורים של מרן. ואחר כך שנהיה חתן הרב בקשי, יותר ויותר התקרב למרן, וראה את גדלותו. הוא בקי בתורת מרן. מר אביו הרב אברהם אברהם שליט"א מגבעת שאול, חיבר קיצור שלחן ערוך, וכל הזמן יושב על התורה ועל העבודה, וכשהבן רואה את אביו יושב ולומד, גם הוא לומד כל הזמן. וכל כמה חודשים מוציא ספר או חוברת, ושולח לי. אני מברך אותו שימשיך להרחיב גבולו בתלמידים, ימשיך לכוון את התלמידים בעיון הנכון כמו שעושה. אריכות ימים ושנים.

² בזמנו לפני ששים ושבעים שנה היה קשה מאוד להזיז את הציבור שיעזבו את הדין איש חי וילכו אחרי מרן השלחן ערוך, אפילו רבני פורת יוסף, מורנו רבי עזרא עטיה, חכם אפרים הכהן, חכם יעקב עדס, חכם יהודה צדקה וחכם בן ציון שאול,

הזה צריך יישוב. ועל כל פנים נלמד שאב שאומר לבנו שיעשה כהבן איש חי, יענה לו הבן, שהוא עושה כמו כל האחרונים שכתבו שקיבלנו הוראות מרן השלחן ערוך בין להקל בין להחמיר³, וכפסקי היביע אומר וליקוט יוסף. הדין איש חי היה בודאי גדול הדור, חסידא קדישא, שאף אחד לא יחשוב כאילו ח"ו יש איזה שמץ פגיעה בדין איש חי, מה שייך לפגוע בשמש, אבל קיבלנו הוראות מרן, ולא הוראות הדין איש חי.

ערבך ערבא צריך

ד. גם המרוקאים יעשו הכל כמו דעת מרן, למרות שהרב טולידאנו הוציא קיצור שלחן ערוך, ואת כל ההלכות שלו כתב לפי הדין איש חי וכפ החיים. אבל הרב טולידאנו בתחילה לא הגיע לידיו הספרים יביע אומר, וחיבר את חיבורו לפי הדין איש חי. ואחר כך כתב ואמר למרן זצ"ל: אחרי שכל החיבור שלי היה מוכן, הגיע לידי יביע אומר במרוקו, והשתכנעתי, כבודו שיכנע אותי בהלכה. הוא היה תלמיד חכם וחסידא קדישא, עבר על התשובות ביביע אומר והשתכנע. וביקש ממרן שיעבור על הספר ויכתוב לו הגהות. אבל בסוף הגהותיו לא נכנסו, כי בנו רבי יעקב למד אצל האשכנזים, ושם לא הכירו את מרן זצ"ל, גם הספרדים היו משוכנעים, ואמנם הם הצילו את התורה בצרפת, ויצאו משם תלמידי חכמים וראשי ישיבות, והירבו תורה בישראל, אבל חבל שלא הכירו את התורה של מרן. אבל הרב טולידאנו עצמו אחר שהכיר את היביע אומר, ביקש ממרן שיתקן לו את ההלכות שכתב בספרו. לכן גם מי שיטען שעושה כמו קיצור שלחן ערוך טולידאנו, הנה הוא עצמו אמר שלא הכיר את התורה של מרן, ו'ערבך ערבא צריך'. לכן צריכים להיות חזקים בדבר הזה.

כולם היו עושים כמו הדין איש חי. אבל מרן זצ"ל החזיר עטרה ליושנה לנהג כדעת השלחן ערוך. ואותם חכמים ידעו שמרן מטרתו לשם שמים, וכי הבית יוסף משפחה של מרן זצ"ל? וכי יש כאן נגיעות אישיות, ניגוד עניינים? שום דבר. מרן ראה שזו הדרך של כל רבותינו הפוסקים שכולם כתבו שקיבלנו הוראות מרן, והלך אחריהם. לכן רבי עזרא עטיה, חכם אפרים הכהן, וגם חכם שלום, כולם היו מחזקים את ידי מרן זצ"ל, אהבו את מרן אהבה גדולה, וגם הרב בעדני. כולם ידעו שמרן עושה לשם שמים. ולכן מרן הצליח לשנות.

³ היום הרבה אברכים, גם מיישיבות אשכנזיות, עושים בכל כדעת מרן זצ"ל, ובפרט בהלכות טהרה. יש דברים בדור שלנו שקשה להחמיר, והדין איש חי מלא חומרות, כי הוא היה חסידא קדישא, וחסדאין מיליה, היה ספון באהלה של תורה, כולם בבגדאד היו צדיקים וחסידים, לא היתה פריצות כמו שיש בדור שלנו. אבל היום קשה מאוד. ובאים אברכים ומתגלית להם תורה חדשה, פתאום רואים טהרת הבית, איזה יופי, הרב הקיף את הכל! הביא את כל הפוסקים, ספרדים, אשכנזים, תימנים, מרוקאים. אברכים אמרו לי, למדנו בישיבות וכבחרים לא הכרנו את הפוסקים של מרן, והיינו אוהבים להחמיר בכל דבר מחוסר ידיעה. אבל בהלכות טהרת המשפחה קשה להם להחמיר, ועושים בדיוק כמו שפסק מרן בטהרת הבית, על פי דרכו של השלחן ערוך. וכתב מרן חיד"ו"א (שם הגדולים ערך בית יוסף) בשם רבי חיים אבולעפיא, שכל העושה כדעת מרן השלחן ערוך, עושה כמאתים רבנים, ולא כדעה אחת בלבד.

יש מי שטען שיש כאן שתלטנות הלכתית, וזה לא נכון, שהרי כל האחרונים כותבים שקיבלנו הוראות הש"ע, מהר"ם בן חביב (בגט פשוט כלל א ד"ה והנה לענין), וכל הראשונים לציון לדורותיהם, ועוד רבים. יש שאינם מכירים את הפוסקים שלנו. מאיפה יכירו? מכירים רק חידושי הגר"ט, ר' חיים, ר' שמעון שקופ. עם כל הכבוד, אלו ספרים חשובים ונצרכים, אבל התורה לא נגמרת בזה, יש עוד הרבה מעבר, וכי פתחו פעם חקרי לב, פתח הדביר, יפה ללב, שמו יוסף, ויאמר יצחק, לא מכירים בכלל.

מרן עשה לשם שמים להחזיר את תורת מרן השלחן ערוך, וב"ה החזיר עטרה ליושנה, ואני לא מדבר פוליטיקה, אפילו שמונת לי... אלא מרן החזיר עטרה ליושנה מבחינה הלכתית. פעם אמר לי חכם בן ציון אבא שאול: דע לך, אם לא היה אביך, היתה משתכחת תורת מרן השלחן ערוך, חלק היו עושים כמו החזון איש והאשכנזים, וחלק כמו הדין איש חי, ובא אביך והחזיר את פסקי השלחן ערוך. כך אמר לי חכם בן ציון פה אל פה, למרות שהוא עצמו גם כן חלק על הש"ע.

רבותי, אנחנו צריכים להמשיך את הדרך של מרן זצ"ל, לחזק את דרכו, הדרך של מרן חיה וקיימת! מה עושים היום בכללים ובישיבות של הספרדים, כולם לומדים בתורה של מרן, הספרים של מרן לא זזים מהשלחנות של האברכים. ודנים בהם, שולחים לי מכתבים, ובאים אלי אחרי התפלה ומדברים איתי, ואני רואה אין בקיאים בתורה של מרן.

נשים לא מברכות

ה. דוגמא פשוטה, לפי הבן איש חי בשו"ת רב פעלים (ח"א חסו"י סימן ג) נשים מברכות על מצוות שהזמן גרמא כגון סוכה ולולב, כדעת רבינו תם (רי"ה לג. קידושין לא. ד"ה דלא), והוא לא יחידי, כך כתבו גם הרמב"ן, הרשב"א, הריטב"א והר"ן (שם) [א.ה. ואמנם ע"י בא"ח פר' נצבים אות יז]. אבל מנגד יש לנו את הרמב"ם (פ"ג מהל' ציצית ה"ט, ופ"ו מהל' סוכה ה"ג) שכתב מפורש, שנשים שמברכות על לולב ועל סוכה עושות ברכה לבטלה, איך תאמר "וציונונו", מי ציווה אותך? וכן פסק השלחן ערוך (ס"ו ז' ס"ב, וס"ו תקפט ס"ו), שאין לנשים לברך על מצוות שהזמן גרמא.

אל תנמגם ותאמר לו

ו. לפני כארבעים שנה היה אצלי אברך עיראקי יחד עם אשתו, ישבו לאכול, ואמר לאשתו בפני: תברכי! והיא בירכה, אשר קידשנו במצוותיו וצונו לישב בסוכה, וישבה. כמובן לא עניתי אמן, ואמרת לי: תגיד לי, "הגם לכבוש את המלכה עמי בבית?"! אתה בא אצלי לבית וכך אתה אומר לה לעשות?! היא היתה מהמשפחה שלנו, ואמרת לה שתעשה כמו מרן. היא חשבה שברגע שהתחתנה עם בעלה והוא עיראקי, גמרנו, צריכה לעשות כמו בעלה. צריך שיהיה שלום בית, אבל גם בעלה צריך לנהוג בכל כדעת מרן. הוא פחד, כי דיברתי בתקיפות, אבל כך צריך להיות, לא צריך לגמגם... אשה שמברכת על לולב ועל סוכה, לדעת הרמב"ם ומרן זו ברכה לבטלה!

להקת פוסקים

ז. וכן כתבו בהגהות מיימוני (בפ"ו מהל' ציצית), הרב המגיד (בפ"ו מהל' סוכה), הראב"ד (בפירושו לתורת כהנים פ"ב אות ג), וכן כתב בשמו המאירי (גיגה טז), שנשים לא תברכנה על מצוות שהזמן גרמא. וכן כתבו האחרונים ומהם מהר"י אלגאזי (חגו הארץ עמ' ו), הפרי חדש (סימן תקפט סעיף ו) - רבה של ירושלים - ועוד. מרן החיד"א (ברכי יוסף ס"י תרנד סק"ב) כתב שקצת נשים התחילו לנהוג בזמנו לפני כ-250 שנה לברך על לולב ועל סוכה, והביא בשם רבו רבי יונה נבון (נחפה בכסף דף קפא ע"ג) שמנהג טעות בידם. לכן אשה שרוצה להחמיר, החומרא היא שלא תברך ברכה לבטלה. בפרט לדעת רבינו ישעיה הראשון (בס' המכריע ס"ו עה, ובפסקיו ה"ה לג), שיש איסור בל תוסיף לנשים שמקיימות מצוות עשה שהזמן גרמא, ואם מברכות זו ברכה לבטלה. ובספר אור זרוע הגדול (ח"ב סימן רסו) הביא תשובת רש"י שאוסר לנשים לברך על סוכה ולולב, והסכים עמו להלכה ולמעשה.⁴ אדם שאומר לבתו שתעשה כמו הבן איש חי ותברך על לולב וסוכה. תשיב לו: אבא, עם כל הכבוד, אני מכבדת אותך ומקיימת מצוות כיבוד אב ואם, וכאשר תבקש כוס תה ארוץ ואעשה לך, אבל בזה אין הנאה ישירה, ולכן אעשה כדעת מרן שקיבלנו הוראותיו.

ברכה מעין שבע

ח. גם לגבי ברכה מעין שבע בבית חתנים ובבית אבלים, מי שילמד את הסוגיא בשבת (כד: וברש"י ד"ה משום סכנה) ראה, שכל תקנת ברכת מעין שבע היא מפני העם שבשדות. בזמנם היו בונים בתי כנסיות מחוץ לעיר, מפני

⁴ בחג הסוכות לאחר התפלה מרן זצ"ל היה מחזיר את הלולב לבית, והרבנית היתה נוטלת ומנענעת בלי ברכה. אף פעם לא בירכה לא על לולב ולא על סוכה (ראה ב"א ח"א סי' לט-מב וז"ב סי' ו' וז"ב סי' ו' וז"ב סי' מג, ויחיד"ד ח"א סי' סח וסי' עה וח"ג סי' ג ועוד).

⁵ לפני כששים שנה, היתה מחלוקת בזה בין מרן זצ"ל לרבי עובדיה הדאיה בעל שו"ת ישכיל עבדי, הוא כתב בספרו על פי הקבלה, לברך מעין שבע בכל מקום, כי אף שערבית רשות, אבל בליל שבת היא חובה, ששבת קובעת, ואם כן גם בערבית של שבת צריך חזרה, ולכן מברכים מעין שבע. נפקא מינה שיש לה דין חזרה, צריך להשתחוות, ולפסוע בסוף הקדיש בעושה שלום. אך מרן זצ"ל (ביב"א ח"ד ח"א ח"ב סי' טא אות ב) כתב, שלא נעזב דברי הגמרא והפוסקים ללכת אחר הקבלה ולברך ברכה לבטלה. וגם היה ויכוח בכמה ענינים בדעת הרש"ש.

כשהייתי בגיל 17 או 18 הלכתי לבית של חכם עובדיה הדאיה שיחתום על תעודת יורה יורה, מרן זצ"ל היה חתום ראשון, ובאתי להחתים אותו, הוא לא ידע מי אני, ורק ראה את החתימה של מרן ואמר: זה יכול להיות בן שלי, ואתה בא להחתים אותי אחרי?! אין טקט לבני הישיבות האלו... הוא צודק, לא שמת לב, הוא היה כבר זקן ויושב בישיבה, מגדולי רבני חלאב, ומרן היה צעיר בן ארבעים וכמה.

שאמרו בגמ' (שבת יא.) כל עיר שגגותיה גבוהים מבית הכנסת לסוף חרבה, כלומר שצריך שכל הבתים יהיו נמוכים מבית הכנסת, אבל אי אפשר לעמוד בזה, ולכן היו עושים את בתי הכנסת מחוץ לעיר. ובזמנם לא היתה תאורה חשמלית, ולכן פחדו שמי שמתעכב בתפלה בבית הכנסת, אחר כך יחזור לבד בחושך, ויבואו אריות ודובים ושוודדים, ויפגעו בו. לכן תיקנו חכמים ברכת מעין שבע, כדי שכולם יתעכבו בבית הכנסת ויצאו יחד (רמב"ם פ"ט מהל' תפלה ה"א). והתקנה היתה בבתי כנסיות, ואין לך בו אלא חידושו, כי חזרת הש"ץ תיקנו רק לשחרית ומנחה שהן חובה, אבל ערבית שהיא רשות ורק קיבלוה כחובה (רמב"ם פ"א מהל' תפלה ה"ו), לא תיקנו בה חזרת הש"ץ, וברכת מעין שבע היא תקנה מיוחדת בליל שבת מפני הסכנה, ותיקנו רק לבתי כנסת, מה שאין כן כשמארגנים תפלה בבית פרטי או בבית מלון - ולא בבית הכנסת של המלון אלא במקום אחר - או בשבת חתן שמתפללים באולם ספורט וכדומה, לא יברכו ברכת מעין שבע. וצריך להזהר בזה, כי זו ברכה לבטלה, וכפי שפסק לנו מרן השלחן ערוך (סימן רסח סעיף י), כפשט הסוגיא בשבת.

דעת הבן איש חי

ט. אמנם בשו"ת רב פעלים ח"ג (ח"א ח"ב סי' כג) כתב שמתחילה נהגו בירושלים כדעת מרן שלא לאמרה, ואחר בוא הרש"ש לירושלים החליפו השיטה ונהגו לאמרה. ועל פי זה כתב בשו"ת ישכיל עבדי⁵ ח"ה (ח"א ח"ב סי' לה) להנהיג לאמרה בכל יתר ערי הארץ. אולם להלכה רק בירושלים העתיקה שבין החומות, כיון שקדושתה מרובה דינה כבית כנסת שאומרים שם ברכת מעין שבע בכל מקום שמתפללים, אבל בירושלים החדשה וביתר ערי הארץ, אין לאמרה אלא בבית כנסת.⁶ גם כשעשו הפגנה ברחוב בר אילן שלא יסעו אוטובוסים בשבת, התפללו בצד ולא אמרו מעין שבע. הבן איש חי (שנה שניה פרשת וירא אות י) פסק לברך מעין שבע בכל מקום, אבל כאמור מי שיעשה כמותו ויברך שלא בבית כנסת, אחר אלף המחילות, לדעת מרן זו ברכה לבטלה. ולכן אבא שאומר לבנו: בני, תברך ברכה מעין שבע. יאמר לו: אבא, עם כל הכבוד, איני חייב לשמוע לך, אין כאן הנאה ישירה לאבא, וגם זה ציווי נגד ההלכה שאנו נוהגים.

הרב את ריבנו

י. עוד דוגמא, כשקוראים את המגילה בפורים מברכים לפניה "על מקרא מגילה", "שעשה נסים לאבותינו", "שהחיינו", ולאחריה מברכים ברכת "האל הרב את ריבנו", ובגמרא מבואר (מגילה כא.) שברכה זו אינה אלא מנהג, והיא ברכת השבח ולא ברכת המצוות, לכן למדו מדברי הירושלמי (פ"ד דמגילה ה"א) שאין לברכה אלא בעשרה, ואפילו עשר נשים. וכן כתבו בארחות חיים (הלכות מגילה אות ז) ובכלבו (סי' מה), והובאו להלכה בבית יוסף ובדרכי משה (סי' תרצב), וכן פסק הרמ"א בהגה (סעיף א). וכן פסק מהר"ם בן חביב בשו"ת קול גדול (סי' מה), שאין לאומרה אלא בצבור. והעיד רבי דוד עמאר בספר תפלה לדוד (דף פו ע"א) שכן המנהג בירושלים. וכן העיד בספר אורה ושמחה, הובא בשד"י חמד (מערכת פורים סי' יא), שמנהג ירושלים שלא לברך אחריה אלא בצבור. וכן העיד על המנהג הזה הגאון רבי אהרן בן שמעון בספר נהר

⁶ פעם ביקר בישיבה קטנה פורת יוסף, ואני למדתי עם סטנדר - חלק למדו עם שלחנות וחלק עם סטנדר - וצעק עלי צעקה גדולה ומרה, למה אתה משתכח ולומד עם סטנדר, הספרדים למדו עם שלחן! אם היה בדור שלנו ורואה את המשוכנזים כמה היה כועס... הוא היה גברא רבה, ומרן העריך אותו. פעם מרן התקשר אליו: כבודו עכשיו בבית? אפשר לבוא? וכי יגיד לו אל תבוא?!... אמר, ברוך הבא. מרן הזמין מונית, לקח יביע אומר, ונסע לביתו. ואמר לו אמרו לך שכתבתי נגד האר"י והרש"ש ח"ו, בוא נלמד את התשובה (ביב"א ח"ב ח"א ח"ב סימן כה) ותאמר לי אם פגעת בכבודם או לא. הוא הסכים, ועברו יחד על כל התשובה, ואחר כך אמר הרב הדאיה: אין כאן שום פגיעה בכבוד האר"י או הרש"ש, כבודו צודק! היו 'שועלים' קטנים מחבלים כרמים' שבאו לחמם אותם, כאילו הרב "משתלט" הלכותית... ומרן הרגיע אותם.

⁷ ואמנם יש דיון במי שהתחיל ברכת מעין שבע, האם יפסיק או לא, כי אם יפסיק לכולי עלמא תהיה ברכה לבטלה, ואם לא ימשיך לפחות למאן דאמר מסויים אין זו ברכה לבטלה (עי' ילקו"י שבת א ח"ב עמ' תקפח).

מצרים (הלכות פורים אות ג), וכן פסק בספר שלמי צבור (דף שכ"ו), ובספר קמח סלת (דף קפג). וכן העלה רבי יצחק עטיה בספר רוב דגן (קונטרס אות לטובה אות לב), וכן פסק רבי חיים פלאגי במועד לכל חי (סי' לא אות קה) ועוד. ואמנם הרדב"ז (חי' סי' תרסה) - היה בדורו של מרן הבית יוסף - כתב שאומר ברכה זו אפילו ביחיד, והבן איש חי (פרשת תצוה אות ג) כתב, שמנהגם "בבגדאד" היה לברך ברכה אחרונה אף ביחיד, אבל כאן בארץ ישראל אין לנהוג כדבריו, שזה נגד מרן הבית יוסף הרמ"א ושאר פוסקים, ולכן אפילו אם בא אביו ואומר לו: תקרא מגילה לאמא ואחר כך תברך "האל הרב את ריבנו", לא יברך, כי לדעת מרן זו ברכה לבטלה.

קריעה לנשים

יא. גם לא מובן מה שרבינו יוסף חיים ע"ה ברב פעלים (חי' חיו"ד סי' כו) הזכיר בשתיקה את מנהג עירם בגדאד, שנשים לא נהגו לקרוע על אחד משבעה קרובים שמתו - אב ואם, אח ואחות, בן ובת, ובעל. והלא הגמרא (מועד קטן כ"ד.) אומרת, מי שחייב לקרוע ולא קרע חייב מיתה ח"ו. זה דבר חמור. ומה ההבדל בין אנשים לנשים, וכי זה הזמן גרמא?! אנשים לא מתים בזמן מסוים... אחר אלף המחילות היה לו לבן איש חי להעיר על מנהג זה. הרב מרדכי אליהו היה מורה לנשים כמו הבן איש חי שלא לקרוע, כי היה דבוק בו, ובזמנו לפני כחמישים שנה מרן זצ"ל דיבר איתו בתקיפות, וכי יש מקור למנהג הזה?! אין שום מקור! זה נגד הגמרא והראשונים. וכי אם הבן איש חי הזכיר מנהג כזה שהיה בעירם, כך צריך להורות לרבינו?! וביביע אומר ח"ו (יו"ד סי' לב אות ג) כתב מילים קשות על הדבר הזה, איך אפשר להורות כמו ראש בקיר נגד ההלכה.⁷

אכל כביצה בלי קליפתה

יב. עוד דוגמא, מי שאוכל כביצה פת צריך ליטול ידים ולברך על נטילת ידים. בשבת אנחנו עושים קידוש, ואחר כך נוטלים ידים בברכה, ויושבים לאכול, האשה מביאה חמין טוב, וכשגומר לאכול מסתכל על הפת ולא יודע אם אכל אפילו כזית... והלא מברכים על נטילת ידים רק על אכילת פת בשיעור כביצה, נכון שבדיעבד כתב הריטב"א (חולין ק"ז) שאם בירך על דעת לאכול כביצה ונאנס ולא אכל, לא נקרא ברכה לבטלה. אבל לכתחילה חכם עיניו בראשו לשים לב לאכול כביצה, כי על אכילת כזית נוטלים ידים בלי ברכה, ועל פחות מכזית לא צריך ליטול ידים, ורק על כביצה מברכים. בא הבן איש חי (פרשת שמיני אות א) וכתב שרק מי שאוכל פת בשיעור כביצה שהיא 18 דרם - 54 גרם, צריך לברך על נטילת ידים, והיינו כביצה עם קליפתה. אבל על פי דברי הרמב"ם (פ"ד מהל' טומאת אוכלין ה"א) והבית יוסף (סימן קנח), יש לברך כבר משיעור כביצה בלא קליפתה. לכן ההלכה אם אוכל כחמישים גרם פת, מברך על נטילת ידים (ראה הל"ע ח"א עמ' שטו).

נטילה עד קשרי האצבעות

יג. מי שנמצא באיזה טיול וכדומה, ואין לו הרבה מים, ורוצה לשמור את המים לשתייה, וליטול ידים עד סוף קשרי אצבעותיו. ההלכה שמברך על

⁷ ביקרתי פעם בבית האבל אצל משפחה, חצי חלאפים וחצי עיראקים, ואף אחת מהנשים לא קרעה. אמרתי להן שצריכות לקרוע, וטענו שזה לא צניעות, אבל אמרתי שכל הגברים יצאו ותעמוד אשה ותקרע להן, ויסגרו עם סיכת ביטחון. ושמעו לי ועשו קריעה. חשבת אולי בשביל זה הבן איש חי הביא את המנהג שלא לקרוע, כי רצה לחזק את הצניעות בעם ישראל, אבל היה לו לומר לקרוע בצניעות ולסגור עם סיכת ביטחון...

ברכת "דיין האמת" נהגו לסמוך לקריעה, אבל אין זה בדוקא, ואם בא חילוני שלא רוצה לקרוע, יברך בכל זאת דיין האמת, כי אלו שני דברים נפרדים, והברכה היא על עצם השמועה הרעה.

מי שנמצא בשעת יציאת הנשמה של יהודי שאינו קרובו, ואמר "שמע ישראל", מן הדין היה צריך לקרוע באותה שעה, אבל בזמננו נהגו להקל בזה ולא לקרוע (בי"א ח"ד חיו"ד סי' לט אות ה, חו"ע אבלות ח"א עמ' רכז. וראה מאור ישראל שבת קה: ד"ה רשב"א). ועל קרובו, היותר נכון לקרוע מיד לאחר יציאת הנשמה, וכך אנחנו נהגנו ליד מיטתו של מרן זצ"ל, שהיינו שם כל הבנים, ואחר שקראנו שמע ישראל ויציאת הנשמה, לקחנו סכין וקרענו, וגם בירכנו "דיין האמת" בדמעות שלישי. ויש שנהגו לקרוע אחר הקבורה (בי"א ח"ב חיו"ד סי' כג אות ה-ו, חו"ע אבלות ח"א עמ' רכז. וראה ילקו"י אבלות עמ' רי).

נטילה זו, כי מעיקר הדין די בנטילה עד קשרי אצבעותיו, וכמבואר בבית יוסף (סי' קסא) ובשלחן ערוך (שם סי' ד), ודלא כמבואר בשער המצוות (פרשת עקב) ששיעור נטילת ידיו היא ליטול את כל כף היד עד פרק הזרוע. הבן איש חי (שם אות טו) פסק שאם נטל עד קשרי אצבעותיו לא יברך על נטילה זו. אבל חבל לאבד את הברכה, שהרי לפי הפשטנים יוצא ידי חובת נטילה גם באופן זה. לכן להלכה ולמעשה, מי שנטל ידים עד סוף קשרי אצבעותיו יברך על נטילת ידים. וכלל גדול בדינו - הזכרתי כאן אלף פעם - כשיש מחלוקת בין הפשטנים לבין המקובלים הלכה כמו הפשטנים.⁸

הגבחת הידים

יד. לפי הבן איש חי (שם אות יז), גם מי שנטל את כל כף היד צריך ליהדר להגביה ידיו כדי שלא יחזרו המים שחוף לפרק ויטמאו את היד, אך העיקר להלכה כדעת מרן בשלחן ערוך (סי' קסב ס"א) שרק אם נטל עד סוף קשרי אצבעותיו צריך להגביה ידיו, אבל אם נטל כל היד עד מקום חיבור כף היד עם הזרוע, כמו שאנחנו נוהגים, אינו צריך להגביה ידיו.

נטילה על ידי קטן

טו. אדם שלא מרגיש טוב, ויש לו ילד בגיל חמש שעוזר לו, ורוצה שיטול לו ידים, לפי הבן איש חי (פ"ר תוריע אות טו) אין ליטול ידיו מקטן שאין לו שש שנים גמורות, כי נטילת ידים צריכה כוונה, וקטן כזה דינו כמו קוף שאין לו בינה. אך ההלכה כדברי הרמב"ם (פ"ו מהל' ברכות ה"ג) ומרן (סימן קנט סעיף יא, יב) שחש"ו - חרש שוטה וקטן, וקטן אפילו בגיל שלש - כשרים לנטילת ידים, ואפילו לגבי קוף כתבו להכשיר, ויכול לברך על נטילה זו, לא הקוף... ולא מובן למה הבן איש חי חלק על מרן, אם אין כאן דעת המקובלים.

צירוף קטן לזימון

טז. בבן איש חי (פרשת קרח אות יא) כתב שקטן מצטרף לזימון מגיל תשע. וכן כתב מרן החיד"א להחמיר (ברכ"י סי' קצט סק"ד), אך המאמר מרדכי (שם) העיר עליו. והעיקר להלכה שקטן מצטרף לזימון כבר מגיל שש, כשיודע למי מברכים. שואלים אותו למי מברכים? להשם, איפה השם? בשמים. כבר מגיל שש הוא מבין עניינים, וכל אחד שישחזר את חייו יראה שזוכר יותר טוב מגיל שש, שאז בא לו השכל. יש אומרים סב"ל, כי זימון הוא כמו ברכה, אבל אנחנו קיבלנו הוראות מרן, ומהבית יוסף (סי' קצט) מוכח שקטן מגיל שש שידוע למי מברכים מצטרף לזימון, בין לשלשה בין לעשרה. כך מרן זצ"ל היה נוהג תמיד, שהיה מצרף ילד קטן בן שש - בן או נכד - לזימון (ראה הל"ע ח"ב עמ' נד).⁹

הפסק אחר הנטילה

יז. בבן איש חי (פרשת אמור אות ב) כתב שאסור להתעסק בשום עסק בין נטילת ידים לברכת המוציא, ואפילו להסתכל בשעון לדעת מה השעה, אלא ירוץ מיד לברך המוציא, וכל שכן שאסור להפסיק בדיבור. אבל מרן הבית יוסף

⁸ [הרב יעקב הלל ציין בשיעוריו לדברי מהר"י אירגאס, שכביכול כתב שיש לילך אחר המקובלים, אולם הוא כותב להדיא שהולכים אחר הפשטנים והבאנו את לשונו מלה במלה בעין יצחק ח"ג. וכך כתב גם מהר"י אלגאזי בשלמי צבור (דף גג), וזו דעתם של רוב ככל חכמי הספרדים, מלבד הב"ח וכה"ח. וכך תפסו תמיד גדולי הדורות, וכן דעת הרא"ם, הרדב"ז, כנה"ג, פר"ח, שער המלך, מאמר מרדכי, החקרי לב, שמש צדקה, מעדני יו"ט, שו"ת מעט מים (סי' כ אות יט), טהרת המים (שיורי טהרה מערכת א אות עב), קול אליהו (סי' מ), בית דינו של שלמה, יורו משפטין ליעקב, שלחן לחם הפנים, ברית כהונה ח"ג (מע' ת אות יז, עמוד רסג), שואל ונשאל, לקט הקציר, שו"ת כנסת ישראל (למורה"ר ישראל ששון דף ג), שו"ת ירך יעקב (סי' לג), ספר פקודת אלעזר (חי' סי' קנד, דף כו ע"ד), ספר פרי צדיק למאה"ש קצין (דיני ברכות אות כד), הרב יש"א ברכה, ספר ברכת יוסף בח"א (דף קא) למאה"ר ידיד, וכן רבני האשכנזים לדורותיהם רובם ככולם הורו רק ע"פ הפשט, כמו הסמ"ע והש"ך, ה"ט"ז, הנו"ב והשאג"א, הגר"א ורעק"א והחת"ס, ועוד רבים רבים מגדולי האחרונים].

⁹ יש מחלוקת האם אפשר לתת לילד קטן ירק שיאכל ולצרפו לזימון. יש אומרים שדוקא אכל פת מצטרף לזימון, אבל כולי האי להקל לצרף קטן שאכל ירק לא מקילים, ודי לנו שאיש גדול שאכל ירק מצטרף.

(סימן קסו) כתב שהדין תכף לנטילה ברכה (ברכות מב), נאמר על מים אחרונים ולא על מים ראשונים, דהיינו שאחר מים אחרונים יברך מיד ברכת המזון, ואפשר לומר שיר המעלות ופרקים אחרים שנוהגים לומר, אבל לא לדבר סתם. ואילו אחר מים ראשונים כתב מרן בשלחן ערוך (שו"ע) "טוב להזהר" שלא להפסיק, אתה רוצה לדבר, תדבר אחרי המוציא, למה אתה כל הזמן מפטפט, תמתין... אבל מעיקר הדין מותר. אך הבן איש חי החמיר אפילו שלא להסתכל בשעון אחר מים ראשונים, נגד מרן השלחן ערוך שזו חסידות בעלמא. ראיתי כמה פעמים שמרן זצ"ל היה מדבר דברים הנצרכים אחר הנטילה, ולא רק מצרכי הסעודה, כמו תביא מלח וכדומה, שזה לכולי עלמא מותר, אלא דברים אחרים, עד שכולם נוטלים ידים ומחכה להם שיבואו. כשלמדתי בשיבות אצל האשכנזים, הייתי מדבר אחרי הנטילה... והיו חברי האשכנזים מסתכלים עלי... אמרתי להם: תראו שלחן ערוך, שנקט שזו זהירות בעלמא, ותראו מה כותבים האחרונים, מה כתב הילקוט יוסף (ח"ו עמ' צח), אז לא היה... שזו רק מידת חסידות. לכן מעיקר הדין מותר לדבר, וכל שכן שמותר להסתכל בשעון. ולא אמרנו שחייבים לדבר, אפשר לעשות תענית דיבור... אבל מעיקר הדין מותר.

שינוי מקום בסעודה

יח. אדם שנמצא באמצע הסעודה, לכתחילה לא יצא לחדר השני, כי יש מחלוקת גדולה מה יעשה כשחוזר למקומו, כגון שיש לו טלפון ורוצה לדבר משהו סודי, אבל היושב לידו כל דבר מדווח ועושים כותרות... והוא רוצה לברוח לחדר צדדי. לכתחילה לא יצא לחדר אחר, אלא יאמר, תתקשר אלי עוד חמש דקות עד שאגמור לאכול ואברך ברכת המזון. שאם יוצא מחדר לחדר, לדעת מרן השלחן ערוך (סימן קנח סעיף א) לא ימשיך לאכול, אלא יברך ברכת המזון, ושוב יברך המוציא, ושוב ברכת המזון. ואף שלהלכה אומרים סב"ל נגד מרן, אבל לכתחילה לא יצא מחדר לחדר. וכל זה כשרוצה לצאת סתם, אבל במקום מצוה שצריך ללכת להתפלל בציבור, או שרואה שאומרים קדושה והולך לענות, או שקוראים לו להשלים מנין לקדיש, מותר לו לצאת באמצע הסעודה. כך כתב מרן הבית יוסף (שו"ע), ולאו דוקא לשמח חתן וכלה, אלא לכל מצוה שהיא. בא הבן איש חי (פרשת בהעלותך אות ב), וכתב שצריך שתהיה מצוה עוברת, כגון שיש ברקים ורעמים, וממקומו הוא לא רואה או שומע אותם, ואם לא יברך יפסיד. וכל כיוצא בזה. אבל לצורך מצוה שאינה עוברת לא יפסיק. וזה נגד מרן.

אכל ושבע ולא שתה

יט. אדם שאכל פת ושבע, אבל הוא צמא ואין לו מה לשתות, יש רק קולה והוא לא שותה קולה¹⁰... האם ברכת המזון שלו מהתורה או מדרבנן. הבן איש חי (פרשת חקת אות ח) כתב שצריך להשתדל בכל כוחו למצוא מים ולשתות לפני ברכת המזון, "ואכלת ושבעת וברכת" - ושתיה בכלל אכילה, ואם לא שתה ונסתפק אם בירך ברכת המזון, לא יברך מספק, כי אינו חייב לברך אלא מדרבנן, וספק דרבנן לקולא. אולם מרן הבית יוסף (סי' קצו) אחר שהביא סברא זו בשם המרדכי (ברכות סי' קעו) בשם רבי אליעזר ממין בספר היראים (סי' רג), דחה סברתם מההלכה, וכתב: ואינו נכון בעיני, וכן דעת כל הפוסקים שלא כתבו סברא זו, והכי נקטינן. ועל כן מי שלא שתה והוא מסופק אם בירך ברכת המזון, יחזור ויברך, כי חיוב ברכתו מדאורייתא. וכן

¹⁰ מרן זצ"ל אמר לי פעם שעשו איזה מחקר, שמו שן בכוס קולה, ואחר 24 שעות השן הלכה, זאת אומרת שהקולה הורסת את השיניים. רק שלא יתבעו אותי, זה מרן אמר לי...

¹¹ אחד מהבוגרים שלנו משיבת חזון עובדיה, חיבר ספר, ושם הביא הסכמה מרב חשוב, שכתב לו שמרן הבית יוסף היה זקן מאוד - נפטר בגיל פ"ז - קפצה עליו זקנה, ולכן יש סתירות בשלחן ערוך. הגאון הרב אלבז שליט"א שהיה צמוד למרן שנים רבות, והוא אחד מתלמידיו המובהקים של מרן. אני עוד זוכר שהיה רווק, היה לומד בישיבת נוברדוק, ומידי פעם היה בא להתפלל אצל מרן ברחוב אלקנה למטה, בפרט בצומות. באחד הצומות אחר שגמרו להתפלל ערביים, כולם הולכים לאכול, והישיבה שלו היתה רחוקה, לכן ביקש ממני: תביא לי איזה משהו. עליתי לבית, לקחתי כמה עוגיות, והבאתי לרב אלבז. ומאז היה דבק במרן, ועד היום לא

כתב המאמר מרדכי (סי' ק יב). ורק לכתחילה טוב לחוש בזה למרדכי ולשתות. אבל הבן איש חי כתב בפשטות לא כך, ולא התחשב בדברי הבית יוסף. וזה קצת פלא.

לא השמיע לאזניו

כ. עוד כתב הבן איש חי (שם אות ז), שמי שברך ברכת המזון בלחש ולא השמיע לאוזניו מה שמוציא בשפתיו - זה קורה הרבה, אדם נוסע במטוס או באוטובוס או בטנדר, ולא מברך בקול רם - אף שמרן השלחן ערוך (סי' קפה ס"ב) כתב שיצא בדיעבד, צריך להחמיר, שאם יש לו עוד פת יחזור ויאכל ויברך כראוי, כדי שלא יכנס בספק ביטול מצות עשה מן התורה, משום שיש אומרים שאם לא השמיע לאזניו לא יצא. וכן כתב בחסד לאלפים (סי' קפה ס"א). עד כאן דבריו. בא מרן ביביע אומר ח"ד (תאו"ח סי' יח), ותמה עליו, שדברי מרן מיוסדים על הגמרא (ברכות טו), וכן כתבו כל הראשונים וגדולי האחרונים, שיצא ידי חובה, ורק כמה אחרונים נמשכו אחר ספר החרדים (במצות התלויות באוון ספ"ג) שכתב שלא יצא, אבל אין לזה יסוד. הפוסקים דנים על המהרהר בלבו אם יצא או לא, כי להלכה הרהור לאו כדיבור דמי, וזה דין בפני עצמו. אבל אם הוציא בשפתיו ורק לא השמיע לאזניו, כולם מודים שיצא ידי חובה. לכן דברי הבן איש חי אחר אלף המחילות תמוהים (הל"ע ח"ב עמ' ס).

הולכים אחר תחילת הסעודה

כא. עוד הלכה, אדם שהיה אוכל סעודה שלישית, והגיע זמן צאת הכוכבים, כולם יודעים דבת תחילה אזלינן ובברכת המזון מזכירים "צצה והחליצנו". הן אמת שדין זה תלוי במחלוקת ראשונים, הארוחת חיים (הל' פורים סי' לה) בשם רבינו יצחק מקורביל, הגהות מיימוני (פ"ב מהל' מגילה ה"ד, אות א) בשם המהר"ם מרוטנבורג, המרדכי (הובא במג"א סי' תרצה סק"ט), סוברים דבת תחילה אזלינן. אבל הרא"ש (בתשו' כלל כב סי' י) סובר דבת השתא אזלינן, שהולכים אחר זמן הברכה. ומרן השלחן ערוך (סי' קפח סעיף י) פסק כרוב הראשונים, וסיים: והוא הדין לראש חודש ופורים וחנוכה, שצריך לומר יעלה ויבא או על הניסים, כי הולכים אחר תחילת הסעודה. וגם בהלכות פורים (סי' תרצה ס"ג) פסק מרן שאם התחיל סעודתו ביום ומשכה עד הלילה, אומר 'על הנסים', דבת תחילת סעודה אזלינן. בא הבן איש חי (שם אות כב) וכתב, שאם היה אוכל סעודתו וחשכה, רק בשבת ויום טוב מזכיר, אבל בראש חודש וחנוכה לא יזכיר מעין המאורע. ותמוה למה חלק בזה על מרן הבית יוסף שהביא כן בשם הראשונים (הל"ע ח"ב עמ' פג).

הן נסתה מחמתו?

כב. אלא שלכאורה יש סתירה בשלחן ערוך, שבהלכות קידוש (סימן רעא סעיף ו) כתב: אם גמר סעודתו - אכל בערב שבת באופן שמותר לאכול, כגון בברית או שהיה חולה - וקידש היום קודם שברך ברכת המזון, מברך ברכת המזון על כוס ראשון, ואחר כך אומר קידוש היום על כוס שני, וצריך להזכיר של שבת בברכת המזון, אף על פי שמברך קודם קידוש. ורק הרמ"א הוסיף: יש אומרים שאינו מזכיר של שבת, דאזלינן בתר תחילת הסעודה, וכן עיקר כמו שנתבאר לעיל סוף סימן קפ"ח. ע"כ. ולכאורה מדברי מרן כאן משמע דבת השתא אזלינן, כדברי הרא"ש, וזה סותר למה שכתב בהלכות ברכת המזון ובהלכות פורים¹¹. אלא יש לומר, שאני

זו מההלכות של מרן. והנה כאב לו מה שכתב רב אחד באותה הסכמה, וביום ששי אחד בא למרן ואמר לו: תראה מה כתוב בספר הזה - לא ידע שהמחבר בוגר חזון עובדיה, אם היה יודע היה בא אלי לפני כן... וביקש ממרן לדבר על זה ביודים. ואכן מרן התכונן להתקיף על זה ביודים. מי שזוכר את מרן לפני ארבעים שנה יודע שהיה מתקיף, אנחנו עושים את זה רק מידי פעם... ומרן היה עושה יותר. אינני יודע מי סיפר למחבר הזה שבאו למרן והראו לו את ההסכמה וכו', והוא פחד שהרב יגמור אותו... אגב, אם מרן היה מדבר עליו, הספר היה נקנה יותר, היו רוצים לראות מה כתב... בא אלי לבית ואמר לי: הרב, אני מפחד ממה שיהיה במוציא שבת... אמרתי לו: אדבר עם מרן. איפה אראה את מרן ביום ששי בצהריים? כתבתי לו פתק: למרן האבא שליט"א, אני מבקש לא לדבר עליו, הוא לא אשם, אבוא ואסביר פנים אל פנים. הוא הלך לבית של מרן ולא פתחו לו את הדלת, כי

שבת שהיא קובעת, ומיד כשתחשך נחשב שנמצא בסעודת שבת, ולכן מזכיר "רצה", ולעולם הולכים אחר ההתחלה, ורק שבת שונה. גם המגן אברהם (סי' רע"א ס"ק ד) העיר בסתירה זו ותירץ, דספקי מספקא ליה, ומספק בכל ענין צריך להזכיר, דבלאו הכי בדיעבד אין קפידא כל כך אם מזכיר שלא לצורך. וזה קצת דוחק.

הגדיל תוך כדי שביעה

כג. הגאון רבי עקיבא איגר (בהגותו לש"ע סי' קפ"ב) הסתפק בקטן שאכל ביום האחרון של קטנותו, ובירך ברכת המזון, ובלילה כשנעשה גדול עדיין לא נתעכל המזון שבמעיו, האם יצא ידי חובת ברכת המזון, או שצריך לחזור

ולברך. שאם בטר השתא אזלינן, עכשיו הוא כבר גדול שחייב מדאורייתא, וכיון שהוא עדיין שבע יחזור שוב לברך, אבל אם הולכים אחר התחלת סעודה, אף שחיובו היה מדרבנן מטעם חינוך, יצא ידי חובה. ולפי האמור בטר תחילה אזלינן, אבל הגאון רבי חיים פנחס שיינברג בספר משמרת חיים (ח"א עמ' כט) כתב לחלק, שהחיוב של ברכת המזון הוא השביעה, והאכילה היא תנאי לשביעה¹², ואם כן כיון שהקטן שבע עתה כשהוא גדול, ממילא חייב בברכת המזון מדאורייתא, ומה שבירך כשהוא קטן אינו מוציא חיובו מדאורייתא שיש לו עכשיו.

הספד מרן פוסק הדור רבינו יצחק יוסף שליט"א

על הגאון הרב יהודה דרעי זצ"ל, רב העיר באר שבע וחבר מועצת הרבנות הראשית לישראל בהלוויה - ליל רביעי ד' תמוז תשפ"ד

מרן זצ"ל שלח אותו לבאר שבע לפני עשרים ושבע שנים, לך ותפעל! ואי אפשר לתאר את המרץ שהיה לו, בפרט בשבת הגדול ובשבתות מיוחדות, שהיה הולך ברגל ממקום למקום להפיץ תורה בישראל. כמה אהבת ישראל היתה לו, להחזיר אנשים בתשובה, לחזק את האנשים ולקרב אותם.

ביום העצמאות היו לו כמה וכמה שיעורים, והייתי מתפעל איך יכול להחזיק מעמד כך. כל זה מאהבה להרביץ תורה!

זכה וזיכה את הרבים, אם בתורה שבעל פה, בדרשותיו ובהלכותיו, ואם זה בספרים שלו, ספרים יקרים מאוד שכולם נהנים מהם.

אנחנו מבקשים מהמונח שיעמוד לפני כסא הכבוד - הוא עכשיו עולה למעלה תחת כנפי השכינה - ויתפלל על עם ישראל, שיבטל מעלינו כל גזירות, בפרט גזירת הגיוס שמרחת כעל כל בני הישיבות. תעמוד לפני כסא הכבוד, ותתחנן, להעביר ממשלת זדון מן הארץ, להעביר את הגזירה הקשה הזו של גיוס בחורי הישיבות.

בהזדמנות זו אנחנו רוצים להכתיר את בנו, רבי אברהם דרעי, "תחת אבותיך יהיו בניך".

בתשובה האחרונה ביביע אומר חלק י"א (תחומ"ס סי' כו), שנכתבה על פי בקשת מרן זצ"ל, מבואר שיש ירושה ברבנות. ואני יודע שזה היה רצונו של המנוח זצ"ל, הוא רצה שבנו ימלוך תחתיו. אנחנו ממליכים אותו עכשיו, שאף אחד לא יהיו חס ושלום להפר את הדבר הזה! נמצא פה ראש העיר והוא שומע את הדברים, שיזדרז לעשות את זה, שיהיה נחת רוח לנפטר.

ויהי רצון ש"בלע המוות לנצח ומחה ה' אלקים דמעה מעל כל פנים" (ישעיהו כה, ח), ונזכה לתחיית המתים ולגאולה שלימה, אמן ואמן.



בגמרא מועד קטן (כה) נאמר, כי נח נפשיה דרבי יוחנן פתח עליה רבי יצחק בן אלעזר: קשה היום לישראל כיום בא השמש בצהרים. השמש מאירה על כל יושבי תבל, וכשתלמיד חכם שמסתלק, מחשיך היום, על סילוקו של הצדיק הזה מאיתנו.

בספרי (דברים סוף פסיקא שה) נאמר, שאשר משה רבינו נפטר, היה יהושע הולך ובוכה ימים רבים, וממאן להתנחם. עד שאמר לו הקב"ה, וכי לך לבדך מת, הלא גם לי מת, שמיום שמת אבל גדול הוא לפני, שנאמר (ישעיה כב, יב) "ויקרא ה' אלהים צבאות ביום ההוא לבכי ולמספד".

כשצדיק הולך מן העולם יש שני הפסדים, יש הפסד לנו הציבור, לתלמידים שלו, לכל הצאן ששמעו בקולו, ונהנו מהלכותיו ודרשותיו. והפסד לכבוד שכינה שמתמעט ח"ו בעולם, וזהו וכי לבדך מת - הלא גם לי מת, זה צער השכינה!

מורי ורבותי, אנחנו עוסקים עכשיו בכבודו של מחותני הגאון רבי יהודה זכר צדיק לברכה, שהכרנו אותו לפני למעלה מחמישים שנה, היינו לומדים בחברותא עוד כשהיה בחור צעיר, אצל חכם יהודה צדקה זצ"ל במשכיל אל דל, וישיבים בלילה ולומדים. והוא

לא הפסיק ללמוד, שום הפסקה לא רצה לעשות. במשך שנים למדנו ביחד, והוא אהב ללמוד, אהב תורה!

חיבר ספרים נפלאים, רק בשבת למדתי בספרו "אבני עזר" על אבן העזר, רציני שיהיה לזכותו. והתפעלתי מאוד, איזה תשובות! הוא ישב בבית הדין הרבה שנים, עשרים ושבע שנים היה ראב"ד בבאר שבע, וכמה פסקים כתב, כמה עגונות התיר, פסולי קהל, והכל צמוד להלכה, וצמוד לדרכו של מרן האבא זצ"ל.

לחבר את בדק הבית אשר חלקו נתחבר קודם השלחן ערוך, וחלק ממנו אחריו, וכן חיבר את הכסף משנה על הרמב"ם שהוא חיבור עצום ורב, ואחר כך שו"ת אבקת רוכל, שו"ת בית יוסף, וכי אפשר לומר שמרן חיבר חיבורים אלו כשהיה סנילי ח"ו? זה טעות ולא נכון, אלא מרן כתב הכל בכוחותיו. ואם יש סתירות - יש תירוצים, עובדה שכל האחרונים - המגן אברהם, הש"ך, הט"ו - מקשים סתירות במרן ומתריצים, ובשביל מה לתרץ אם מרן היה זקן ח"ו... אלא שזה לא נכון. אחר כך דיברתי עם כותב ההסכמה, ואמר ראיתי את המאמר מרדכי ומה אעשה, אמרתי לו, המאמר מרדכי הסתמך על פלוני שכנראה הטעו אותך, אבל זה לא נכון. כשיש סתירות במרן צריך לשבור את הראש וליישב.

¹² ומכל מקום צריך שתהיה אכילה, אדם בבית חולים שהתחבר לזונדה או מכשירים אחרים, וכמה ימים או שבועות לא אכל מפה, אף שמרגיש תחושת שובע לא מברך ברכת המזון, כי התורה אמרה "ואכלת ושבעת" - שיהיה בדרך אכילה (עי' ש"ע סי' תעה ס"ג).

לא קבעו לו זמן. לפעמים אני יושב בבית ולומד, ופתאום באמצע הלימוד, בשעה עשר או אחת עשרה, משפחה שלימה דופקים בדלת, מה קרה? יש חלאקה!... וכי אני צריך להפסיק הלימוד שלי, לפתוח את הדלת ולעשות חלאקה, אבל יש אנשים שאין להם טקט, שיחשבו קצת. התקשר אלי אותו מחבר: הרב, מה אני עושה, הדלת סגורה. אמרתי לו: שים את הפתק מתחת הדלת, כבר יראו את זה. וכך היה, מרן שמע לי ב"ה ולא דיבר עליו. אחר כך שאל אותי על זה, ואמרתי לו שהמחבר לקח סכין גילוח וחתך את הדף של ההסכמה, ולמרות שמצד שני היתה הסכמה של מישהו אחר, 'אוי לרשע ואוי לשכנו'... ומרן זצ"ל מאוד כעס שכותבים כך על מרן הבית יוסף.

כיוצא בזה כתב המאמר מרדכי (סימן קנ"ה סק"ג) - רבי מרדכי כרמי שהיה בדורו של החיד"א. אבל עובדתית זה לא נכון, מרן בשנת שט"ו סיים את שלחן ערוך חלק אורח חיים, עד שנת ש"ח שסיים חלק חושן משפט, והיה אז בגיל ששים וכמה (יוסף בחירי עמ' ססו, שעה. עין יצחק ח"ג עמ' סב). ולאחר שכתב את השלחן ערוך, המשיך